

■ *Martin Buber: Angyal-, szellem- és démon történetek. Paul Klee rajzaival. Fordította Miklós Tamás. Atlantisz Könyvkiadó, 2002. 80 oldal, 1350 Ft*

Az Atlantisz Könyvkiadó könyvsozozataira nem kell (bár nem is árt) felhívni a figyelmet, az értők és érdeklődők ismerik őket. Az éppen megjelent könyvre rövid követési távolsággal most mégis azért mozdultam rá, mert egy újabb kis Gesamtwerk-öt indított útjára a kiadó. Martin Buber angyalokról, szellemekről és démonokról szóló hat történetéhez Paul Klee angyalokat ábrázoló kilenc rajzát kapjuk. A történetek első megjelenése 1934, a rajzok 1939–40-ben keletkeztek, összeházasításuk tudomásom szerint e lapokon történik először. Mégpedig Miklós Tamás, a kiadó vezetője, egyben a szövegek fordítója jóvoltából. Bizonyára azon elgondolás alapján, hogy ha ezek a lények a különböző műfajokban nagyjából egy időben tűnnek fel, összekapcsolásuk szinte kínálja magát. Az eredmény pedig egy szép könyvecske.

Bubert e történetek első megjelenésekor már közel három évtizede foglalkoztatta a haszid történetek megformálásának kérdése. Próbált belőlük gyerekeknek szóló meséket csinálni, alakította, nyújtotta, de főleg tömörítette, témák vagy források szerint csoportosította őket, kiemelve közülük egy-egy jelentősebb tanítót (maggidot) vagy igaz embert (caddikot). Idevágó munkái első sorban interpretációk, nem fordítások. Így jöttek létre többek között a *Nagy Maggid*, a *Nahman rabbi történetei* című könyvek, míg aztán az 1940-es évek végére végső formáját már Palesztinában megtalálva az *Erzählungen der Chasidim* (magyarul: *Haszid történetek* címen, szintén az Atlantisznál jelent meg 1995-ben, és sajnos már régen elfogyott a boltokból). Buber vi-

Angyalok terhe

tathatatlanságát, hogy a német nyelv közvetítésével az egész világon ismertté tette a haszidok gondolkodását, történeteit, de számos bírálat is érte a feldolgozásuk módja miatt: a kultusszal szemben liberális magatartása, a mágikus-misztikus tendenciák háttérbe szorítása miatt.

Igaz, maga a haszidizmus is rejtett ellentmondásokat: nem új tan volt már kezdetben sem, hanem a kései kabbalát ötvözte a népi hagyománnyal. Középpontjában nem a tudós állt, hanem a karizmatikus vezető, aki nem új vallásos gondolatot, elméletet gyártott, hanem tapasztalati tanácsokkal szolgált az

örömet sem nélkülöző életvezetéssel kapcsolatban. Azt hirdette, hogy Isten minden dologban szemlélhető és minden tiszta tett révén elérhető. A Buber elleni kifogások háttérben azonban nem csak az állt, hogy világi gondolkozása ellenére hozzányúlt a kvázi szentekről szóló történetekhez, hanem volt és mindmáig van egy politikai szempont is megítélésében: az arab-izraeli megbékélés híve volt. Magyarországon azonban ezeknél a megfontolásoknál mindig is erősebb volt a haszid történetek iránti irodalmi érdeklődés, amely a dialogikus viszony filozófiai megalapozójának, a vallástörténésznek és a

haszid legendakincs népszerűsítőjének szolt.

A haszid történeteket, értsd: e XVIII. századi vallási mozgalom híveinek tanítását összefoglaló műveket nehéz röviden jellemezni. A XIX. század második felére a mozgalom már annyira deformálódott, annyira eltávolodott eredeti szellemétől, hogy egyre inkább a népszerűséget vette célba. Ezért, hogy a későbbi, negyedik-ötödik generációs haszidok történetei már inkább szellemesek, csattanójuk van (ermiatt nem rosszabbak!), míg a korábbiak a tant akarják átadni. Ennek a könyvnek az angyal-történetei súlyosak, szomorúak, s mint a szomorú történetek általában, rejtenek valami csöppnyi reményt, amit észrevenni ki-ki akkor tud csak, ha megvan hozzá a képessége, szíve.

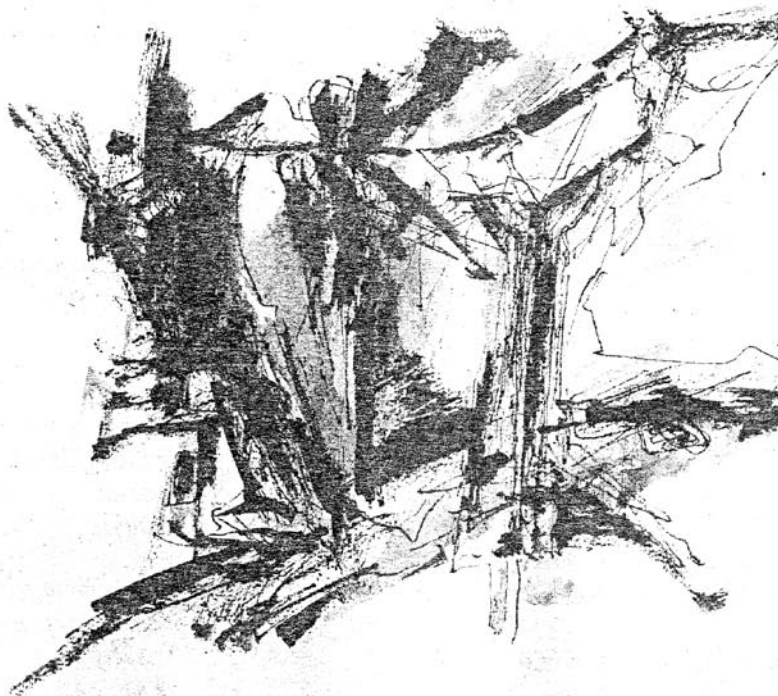
Klee angyalai a szomorúság okán ugyanilyenek. Életének utolsó 1–2 évében keletkeztek, abban a korszakban, amikor a művészt nemcsak „elfajzott” művészként való kitaszított-sága nyomasztotta, hanem gyógyvithatatlan bőrbetegsége is. Testi állapota és hangulata változását tükrözik angyalozatának címei is: *Reménykedő angyal*, *Kéthedő angyal*, *Az angyalság előszobájában*, *Az Ó Testamentum angyala*, *Egy angyal válsága*. E rajzok egy zaklatott párbeszéd termékei, amelyet élet és halál között folytatott magában. Már kevesebb bennük a játékos, költőiesség, szín meg egyáltalán nincs: a papír szürke, és, helyesen, a rajzok háttérben a könyvben sincs kifehéritve (holott ezt ma már megengedné a technika), így adva anyagszerűséget ha nem is e légius lényeknek, de legalább a rajzoknak. Ugyanakkor kár, hogy az elbeszélések közé elhelyezett rajzok nem fényes (műnyomó) papírra készültek, nyilván takarékoságból.

Buber és Klee angyalai nem egyformák. Kleenél kétdimenziós lények, szinte

testetlenek, mintha-szárnyuk is van, meg elég nagy busa fejük és egyéb testrészeik. Egyeden hangulatot, állapotot, tulajdonságot „testesítenek meg”, mondhatni egy-funkciósak. Nemtelenekek (haszák nem hímnősek?), de semmi másban nem hasonlítanak a karácsonyfás-jézuskás rokonaikhoz. És nem mondható nekik, hogy „Angyalom”. Buber történeteiben az angyalok Isten körül szolgálatot teljesítő lények. *Az angyal és a világ fölötti uvalom* című rövid tanmesében egy szerepét tévesztett angyal az emberek iránt szánalomból segíteni akar a földi szenvedőkön, ám az angyal-jóság adta fölös földi javakba belevások az emberek foga. Nem tudta ez a kis Majdnem-Mindenható, hogy az ember dolgát nem szabad megkönnyíteni, elsősorban azért, mert ezt a világot már Isten elrendezte olyannak, amilyennek.

Amíg az angyal az egész emberiség sorsán akart könnyíteni, *A fűszeres láda és az aranyborjú története* címet viselő elbeszélés szellemi „csak” a zsidó nép sorsára vigyáz-nak a római császárokkal szemben. A tanulság itt is levonható: Izraelt csak önmaga hitetlensége pusztíthatja el, külső ellenség nem. Bár tudjuk ezt, azért nem árt mondani zsidónak, nem zsidónak egyaránt. Már szinte hesseli mesélőkedv jellemzi a következő három történetet: mindegyikben emberi gyengeség vagy fogyatékoság következtében lépnek színre a démonok és szellemek. Az egyikben a paráznság, a másikban az irigység, a harmadikban a szereterlenség okoz bonyodalmakat. Elsimításukhoz a rabbi, egyik esetben pedig egy igaz ember, a caddik nyújt segítséget. Ő, a titokzatos Leib rabbi az, aki ismerte a 36-okat, a nemzedékek irányítóit és gondoskodott róluk. Hatalmas segítője a mindenható hatalomnélkülieknek. Mi, történetének olvasói pedig boldogok lehetünk, ha megfoghatjuk köntöse szegélyét.

Rais Peller

Bencsik János rajza